

Il-Ħuttafa

numru **116**

Mejju - Ġunju 2013

Mazzarell Sultan

#

Ġdid fjamant mil-lvant

Kważi ma tgħaddix sena li ma nżidux xi għasfur ġdid mal-lista tal-għasafar Maltin. U dis-sena xejn inqas.

Fl-20 April 2013, il-Falko kellhom ħarġa għal Kemmuna (ara wkoll paġna 9). Waqt li kienu mixjin u jorqmu x-xagħri bit-tromba, seħibna Martin Austad lemaħ għasfur stramb fuq ferla. Kien qisu kaċċamendula ħamra (red-backed shrike) imma dan mhux daharu kellu ħamrani imma denbu! Hawnhekk indunaw li din kienet **kaċċamendula tal-lvant**, speċi li f'Malta kienet għadha qatt ma dehret.

Il-kaċċamendula tal-lvant (Isabelline shrike *Lanius isabellinus*) hija għasfur tal-isteppe tas-Siberja u rari tersaq lejn l-artijiet tal-Mediterran. Imma waqt li jpassu ma tistax tghid fejn jispiċċaw. U kif waħda waslet Kemmuna ġgġiegħlek tħokk rasek!

Għalhekk sħabna tal-Falko kienu veru b'xortihom li raw dan l-għasfur, u damu xi siegħa jgawduh u isegwuh, u anke ħadulu xi ritratti mill-bogħod. B'xorti tajba wkoll li

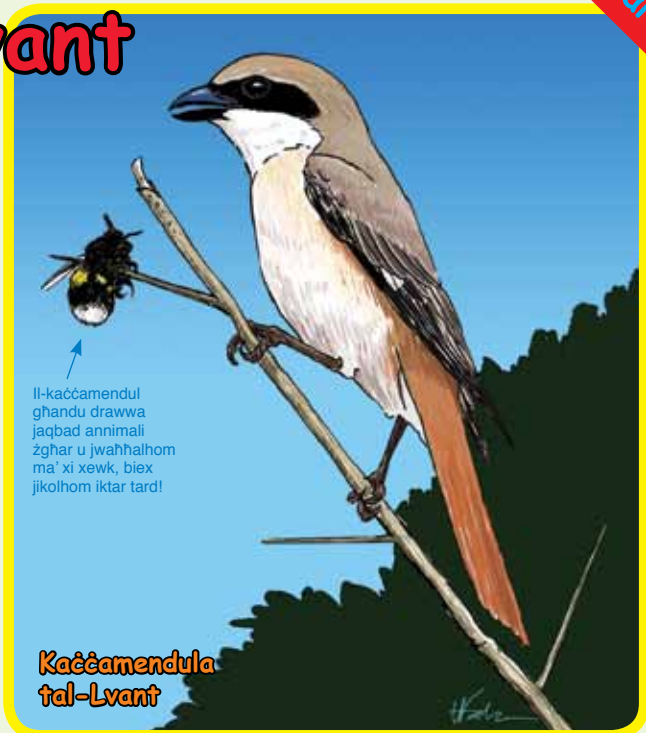
l-għasfur kien raġel u għalhekk kien iktar faċli li jagħrfuh (in-nisa jixxiebhū immens).

Prosit Falko! X'għajnejn ta' falkuni għandkom!

Fin minnhom raw il-kaċċamendula tiekol mazzarell.

Luca Pisani

Il-kaċċamendul għandu drawwa jaqbad annimali żgħir u jwajhalhom ma' xi xewk, biex jkolhom iktar tard!

Kaċċamendula tal-Lvant

Victor Falzon

It-total ta' speċi ta' għasafar li deħru Malta issa tela' għal...

Għalkemm hawnhekk nagħtukom l-ahbar tal-għasfur il-ġdid, kull każ ta' speċi ġdida jkun għad iridu jistudjaw l-esperti tal-BirdLife. Jiċċekkjaw ritratti, id-deskrizzjoni, forsi xi filmati, u fl-ahħar jiddeċiedu jaċċettawhx jew le.

Reġġhu bejtu!

Il-fras-servjent (black-winged stilt) huwa għasfur tax-xtut veru sabiħ, b'saqajn twal ħomor jimpresjonawk. Sas-sena **2010** dan l-għasfur konna narawh biss għal ftit granet fil-passa.

Imma fl-**2011** par minnhom bejjet fir-riserva tal-Għadira u rabbew erbat ifrieħ. Kibru u fil-ħarifa passaw lejn l-Afrika.

Fl-**2012** konna ħerqanin li jerġġhu jbejtu imma xejn ma gara u bqajna nixxenqu!

U issa fl-**2013** qatgħulna x-xewqa, anzi flok par wieħed bejtu **TLIET PARI**. Minn dawn faqqsu b'kollox **seba' flieles** veru ħelwin, u bħalissa xalata jigrū mal-ħafna gzejjer żgħar ramlin li hemm fir-riserva. Il-ġenituri b'seba' għajnejn jindukraw lil uliedhom kull minuta, u jkeċċu kull periklu.

Sa ma jaslilkom il-magażin nisperaw li l-frieħ ikunu għadhom ilkoll qawwijn u sħaħ u jitwalu.

Araw Il-Huttafa 104 u 105

Tliet flieles imfaqqsin friski, b'wieħed mill-ġenituri għassa magħhom.

Nick Galea

Il-flieles tal-fras-servjent malajr jitgħallmu jieklu weħidhom.

Denis Cachia

Issa jridu pont!

Kultant jinqala' xi għaref u johlom li jgħaqqad lil Malta ma' Għawdex. Sentejn ilu kienet **mina** taħt qiegħ il-baħar (ara **Il-Huttafa** 102) imma b'xorti tajba l-idea mietet fuq ommha. Issa hlojna bil-**pont**, idea tal-waħx. Għaliex? Għax pont mhux biss jeqred il-karattru ta' Għawdex bħala gżira, imma jirvina għal dejjem id-dehra sabiha tal-fliegu bejn il-gzejjer.

Flus Flok Foresti

L-Indoneżja ċediet għall-kilba tal-flus! Wara xi snin jirreżisti, il-gvern t'hemmhekk iddeċieda li jagħti permess lil kumpanija Kanadiża biex teqred medda enormi ta' foresta tropikali fis-Sumatra.

F'dawn il-foresti jgħixu annimali rari bħall-orangutan, rinoċeronti u iljunfanti Ażjatiċi.

Is-siġar isiru karti, fl-art iħaffru minjieri kbar biex ifittxu d-deheb u li jibqa' jhawluha kollha palm mit-tip li jieħdu ż-żejt minnu. Insomma flus, flus u flus! U l-pajjiż jitlef biċċa foresta daqs Malta 40 darba! :(

Kien mitluf u nstab!

Fl-Iżrael għadhom kemm reġghu sabu żring li x-xjenzati kienu ilhom li hasbuh sparixxa minn wiċċ id-dinja. Dan huwa l-Hula painted frog *Latonia nigriventer*, żring sabiħ b'żaqqu sewda tiikkjata bl-abjad. Il-Hula Valley darba kienet kollha bwar mistagħdra u għadajjar, xalata għall-amfibji! Imma l-gvern kien nixxef l-art għall-biedja u ż-żringijiet għosfru. Issa reġgħet instabet popolazzjoni żgħira!

Nisperaw li did-darba jieħdu hsiebu aħjar daż-żring.

L-aħħar eremit

Il-velleran tal-Marokk (northern bald ibis *Geronticus eremita*) huwa wiehed mill-iktar għasafar rari tad-dinja. Jinsab biss f'żewġ postijiet fid-dinja: grupp ta' xi 100 par fil-Marokk u grupp ieħor żgħir ħafna li jpassi bejn is-Sirja u l-Etjopja. Sas-sena l-oħra l-vellerani tas-Sirja kienu naqsu għal par wiehed biss. Sitwazzjoni tal-biki!

Issa saret iktar tal-biki, għax sirna nafu li dir-rebbiegħa, minn dak il-par giet lura biss il-mara! Fi kliem ieħor, il-vellerani tal-lvant ċaw ċaw!

Kun af

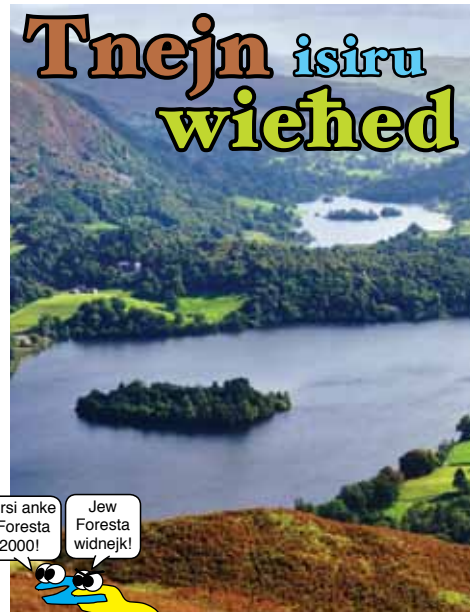
Fl-Amerika ta' Fuq hemm speċi oħra ta' biżont: l-American bison jew buffalo. Dan ukoll sa 100 sena ilu kien inqered għal kollox ħlief merħla żgħira. B'xorti tajba dawn ġew protetti bil-liġi u bil-mod il-merħla kibret naqra u llum hemm ftit eluf. Imma l-miljuni li kienu jeżistu darba spiċċaw għal dejjem.

Għall-ewwel darba f'400 sena, il-biżont (European bison *Bison bonasus*) reġa' qed jimraħ hieles fil-foresti tal-Ġermanja. F'April li għadda grupp żgħir ta' tmien biżonti nħelsu go foresta kbira fil-Ġermanja.

Dari l-biżont kien mifruq mal-Ewropa kollha imma n-nies qerduh kważi għal kollox. Forsi xi darba dan l-annimal għad jerġa' jsib postu fil-foresti tal-kontinent.

Tnejn isiru wiehed

Forsi anke f'Foresta 2000!

Jew Foresta widnejk!

Ir-Renju Unit għandu 15-il park nazzjonali, li jiġbru fihom l-isbaħ kampanja u natura fil-pajjiż. Tnejn mill-ikbar parks huma l-Lake District u l-Yorkshire Dales, li ma tantx huma bogħod minn xulxin. Issa hemm il-hsieb li l-art bejn dawn il-parks tiġi wkoll protetta. B'hekk iż-żewġ parks mhux biss jikbru imma jingħaqdu fi speċi ta' park wiehed ta' iktar minn 4500km². Mhux tal-ġenn jew?

Jalla jirnexxu, u jalla pajjiżi oħrajn, fosthom Malta, jikkupjaw ideat sbieħ bħal dawn!

Waww, 14-il darba daqs Malta.

Kemm aħna żgħar jahasra.

X'tistenna jekk aħna hnix!

X'nista' nara tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Zakak tad-Dell Grey Wagtail

Motacilla cinerea

Fost it-tliet speċi ta' zakak li naraw regolari f'pajjiżna, dan hu l-inqas wieħed komuni. Niftiehmu, mhux għasfur rari, imma lanqas mhu se tarah kullimkien. L-isem tiegħu bl-Ingliż (grey wagtail) iqarraq xi ftit bik, għax fil-fatt iz-zakak tad-dell hu għasfur ikkulurit, li fih jispikka l-isfar jghajjat. Generalment iżomm fil-widien fejn ikun hemm xi nixxiegha tal-ilma. Tista' tarah ukoll qrib l-irziezet tal-bhejtem u kultant anke qalb il-bini. Jiekol insetti li jnaqqi mill-art u qalb it-tajn.

Qatt ma konna noholmu li z-zakak tad-dell jista' jbejjet f'Malta, għax il-bejta jibniha qrib in-nixxighat u x-xmajjar. Imma ftit snin ilu par bejjet f'hofra kbira mimlija ilma qrib

l-Isptar Mater Dei, u minn dakinhar sa llum instab ibejjet fi tliet inħawi ġodda, tnejn minnhom imdawrin bil-bini.

Jalla dan l-għasfur jibqa' jbejjet u jinfirex f'pajjiżna, bħalma qiegħed jagħmel ir-rundun.

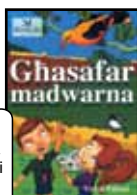
X'int tagħmel, ras?

Qed nagħmel dudu.

Dawk il-pins minn fejn ġibthom?

Hehe, mit-tabella tal-avviżi.

L-editur bubble gum ha jagħmlek!

Hafju jekk tridu kopja għax kwazi spicċalna.

It-tpinġija meħuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, miktub apposta għat-tfal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtri mingħand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

AVVIŻI

Attenti

Il-Vampiri

Fis-sajf spiss jiffittana n-nemus biex jisirqilna qatra demm! U kulhadd jisprejja u jindilek biex ma jlaqqatx xi tingiża.

Biex tiffirankaw dlik u fittaġni aghmlu biċċa xogħol: **kulu hafna tewm!** Ir-riħa u t-toġhma tat-tewm ma jhobbhiex in-nemus, għalhekk jekk nieklu t-tewm inqas jiffittana.

Kos, fil-kotba tal-waħx naqraw li t-tewm huwa mod kif tiddefendi ruħek mill-vampiri. U n-nemus... huwa vampir!

OK STOP

Jekk għandkom bird table, għalissa tistgħu tieqfu toħroġu ikel għall-għasafar. Dan għaliex bħalissa jsibu hafna insetti x'jieklu. U l-frieħ tagħhom aħjar jitimghuhom dudu milli biċċa kejk!

Flok ikel, daż-żmien l-aħjar li tarmalhom skutella bl-ilma halli jixorbu minnha u jinhaslu fiha. Tagħmluhix fonda, għax tegħreq fiha xi gremxula!

Araw x'għandna għal min igedded!

B'xejn!

40 paġna

Ġedded is-sħubija fi Klabb Futtaf u tiegħu dal-
colouring book!

40 paġna ta' fjuri u annimali Maltin biex tagħtihom kulur. L-aħjar tkellem lill-għalliema għax biex tiegħu din l-offerta trid iggedded mill-iskola (ma nistgħux nibagħtuh bil-posta).

www.birdinginmalta.com

Websajt dwar l-għasafar ta' Malta u fuq berdwocing f'pajjiżna

Tista' ggedded ukoll mill-uffiċċju tal-BirdLife f'Ta' Xbiex.

Jew mill-Għadira u s-Simar.

Thawwadx! Bħalissa r-riservi jkunu magħluqin.

Biex taqraw dwar xi tkun qed tagħmel il-BirdLife, żuru l-websajt www.birdlifemalta.org

BirdLife
MALTA

Dakinhar inqassmu
l-istiker I ♥ Klabb
Futtaga numru 10.

Ċief u Ċafċif

Bhal kull sena, kif jidhol is-sajf nagħmlu waħda mill-iktar ħargiet popolari mal-membri u l-familji tagħhom: il-**ħarga bil-lanċa biex naraw iċ-ċief**. Iċ-ċief huwa tajr tal-baħar li filgħaxija jingabar fi gruppi fuq il-baħar ftit bogħod mill-art. Aħna ħa nbaħħru ftit lejn l-inħawi ta' Ta' Ċenċ, wieħed mill-postijiet fejn jingabar iċ-ċief. U hemmhekk, għax-xemx niezla, għall-kwiet, bejn sema u ilma, għal ftit ħin magiku... ngħixu ftit magħhom!

Xejn ma ngħidilkom...
TITILFUHIEX!

Jekk il-baħar idardarkom, tieklu xejn sa 3 sigħat qabel il-ħarga.

Data
Il-Ġimgħa 5 Lulju 2013

Prezz
€5 żgħar, €8 kbar
Tibagħtux flus bil-posta
ħlas fil-post

Merħba
*Membri 5+ u familji
Iktar dettalji
meta tibbukjaw.

*Tfal taht it-8 snin irid jiġi u jibqa' magħhom xi hadd kbir.

Biex tibbukjaw ċemplu lill-BirdLife fuq 21347644/5 (ħinijiet tax-xogħol). Ċans għandkom sa **2 Lulju 2013** imma aħsbulu għax il-postijiet jinħatfu!

Intervista ma' Fjura

16

Widnet il-Baħar
Maltese Rock-centaury

Għaliex jismek Widnet il-Baħar?

"Widnet" għax għandi weraq qisu widnejn ta' ħmar, u "baħar" għax nikber imxabbta mas-sisien li jħarsu fuq il-baħar.

Hemm periklu li taqa' għal isfel?
Hehe le! Anzi s-sisien isalvawni.

Isalvawk minn xhiex?
Milli jilħquni l-mogħoż biex jikluni u n-nies biex jaqtgħuli l-fjuri.

Cool! Inti l-fjura nazzjonali hux?
Iva, u taf għaliex?

Sorry ta, jien suppost qed nistaqsi! Għidilna inti għaliex.
Għax jien 'endemika għal Malta.

Waww, mela m'għandekx problemi għax inti mħarsa bil-ligi.
L-inkwiet kbir tiegħi huwa dudu li jħobb jattakkali l-fjuri. U l-fjuri mhumie x jagħmlu żerriegħa.

U x'jiġri?
Mingħajr żerriegħa ma jikbrux pjanti godda ta' Widnet il-Baħar. U jien u ħuti qed nixjieħu issa...

Kif nistgħu nsolvu l-problema?
Għadu ħadd ma sab irkaptu.

Kemm qed jiddispjaċini! Nispera jsibu rkaptu. Saħħa sieħeb.
Saħħa lilek ukoll. U grazzi.

*endemika. Pjanta jew animal li jinsabu f'post jew pajjiż wieħed, u mkien iktar fid-dinja.

X'ngħas għandi.
Daqt naqa' minn
fuq daz-zokk!

Aron Tanti

Qattus
cat snake

Serp Iswed
black whipsnake

il-Kaxkarin!

Ħafna nies jibzġhu mis-sriep. Min isemmi l-velenu u min isemmi 'l San Pawl; min isemmi x-xitan, u min għax ra xi ħaġa fuq *Animal Planet*. Imma l-fatt huwa dan:

F'Malta m'għandniex għalfejn nibzġhu mis-sriep għax is-sriep Maltin mhumix perikolużi għalina.

F'pajjiżna għandna **erba' speċi** ta' sriep u f'dil-paġna taraw ritratti tagħhom kollha. Minn dawn, jista' jkun li s-serp iswed biss huwa verament ¹indigenu. It-tlieta l-oħrajn probabbli waslu Malta bi żball fuq xi vapor ma' xi merkanzija.

Lifgħa
leopard snake

Serp Aħdar
Algerian whipsnake

Is-sriep Maltin huma kollha żgħar u rqaq. L-ikbar wieħed huwa s-serp iswed li jitwal sa xi metru. Jiekl u animali żgħar bħal grieden, firien, gremxul u anke xi frieħ jew bajd tal-għasafar. L-animall joqtluh billi jitgerbu miegħu u jissikkawh sakemm jaqta' nifsu. Is-sriep jagħmlu dan mhux għax huma kattivi imma għax bħali u bħalek iridu jieklu. U l-ikel ma jixtruhx mis-supermarket!

Is-sriep huma rettali interessanti u għandhom sensi li aħna m'għandniex. Bħala ²predaturi huma parti importanti min-natura u jixirqilhom ir-rispett tagħna.

Bħar-rettali Maltin kollha, is-sriep ta' Malta huma mħarsin bil-ligi u la jistgħu jinqatlu u lanqas jinqabdu.

¹indigenu. Minn dejjem kien jgħix hawnhekk.
²predatur. Animall li jiekol animali oħra.

Bużbieża u spallut irrigat

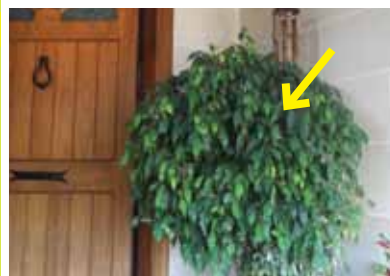
Attenti HAFNA jekk issibu bejtiet tal-ghasafar. Jekk tgerrxu l-ġenituri, dawn jistghu jabbandunaw il-bejta u l-frieh imutu bil-ġuh.

U bilhaqq, huwa kontra l-liġi li tfixxek ghasfur li qed ibejjet.

Nicole Azzopardi, membru mill-Mosta, bagħtitilna dar-ritratt ta' bejta b'erba' frieh ta' **bufula sewda**. Il-buful bejtu fi pjanta tal-fikus li għandhom f'qasrija hdejn il-bieb ta' barra tagħhom. Kif taraw, m'hemmx għalfejn ikollok ġnien daqs bosk biex ibejtulek l-ghasafar. Anke tikka hđura tagħmel differenza. Prosit Nicole u grazzi tar-ritratt.

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiehdu tan-natura (mhux pets jew pjanti kkultivati) ħalli ngibuhomlkom f'dil-pagna. Basta jkunu veru tagħkom! Tistgħu tibagħtuhom bil-posta* jew imejl.

indirizz

BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120

imejl

il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuhomkoma lura.

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' Askya Pizzuto (17)

Kokka tax-Xagħri

Aktar fuq il-
kaċċamendula
f'pagna 3.

Hbieb Falkuni!

X'sorpriża tal-ġenn kellna waqt il-harġa ta' Kemmuna! Ahna u mexjin trankwilli wara nofsinhar, Martin lemaħ kaċċamendula stramba li meta ċċekkjajnieha sew sibna li kienet **kaċċemendula tal-lvant** - ghasfur li qatt ma kien deher Malta qabel!

B'hekk židna speċi mal-lista ta' Malta, u ovvjament mal-lista personali tagħna ukoll.

Ahna l-berdwoċers kollha nżommu ċeklist tal-ispeċi tal-ghasafar kollha li nkunu rajna Malta. Naturalment aktar ma tara ghasafar aktar isir diffiċli li tara oħrajn godda, però kull sena nżidu xi wieħed jew tnejn.

Apparti ċ-ċeklist ta' Malta, inżommu wkoll lista tal-ghasafar li nkunu rajna f'sena partikolari. Per eżempju s-sena l-oħra jien irnexxieli nara 178 speċi differenti f'Malta. Ahna l-leaders tal-Falko naraw min bejnietna jirnexxilu jara l-aktar speċi fis-sena. S'intendi l-berdwoċing mhux kompetizzjoni fejn jekk naraw ghasfur rari nżommuh sigriet biex ma jarawhx l-oħrajn. Anzi bil-maqlub, għax kultant naħlu kard shiħa nċemplu 'l xulxin biex kulhadd jirnexxilu jarah!

Inhegġigkom tibdew ċeklist tagħkom halli żżommu rekord tal-ghasafar kollha li taraw. Tgħidx kemm thossukom sodisfatti meta taraw il-lista tiżdied ftit ftit.

Madankollu, important li napprezzaw l-ghasafar kollha u ma nfittxux dejjem il-ġdid biss! Fil-fatt fil-harġa tal-Falko li jmiss sejrin apposta għal ghasfur partikolari, li għalkemm naraw hafna minnu kull sena, dejjem jibqa' jsaħħarna bil-hsejjes strambi li jagħmel bil-lejl!

Nick
Nick Galea
Leader

Il-Falko hija t-taqsimha għaž-żgħažagh ta' Klabb Futtagħ. Membri ta' 13-il sena jew iktar huma awtomatikament membri fil-Falko. Għal dawn, il-Falko torganizza attivitajiet apposta, li jithabbru f'din il-pagna.

Is-Sigriet tas-Sisien

F'Lulju ha mmorru niskopru s-sigriet tal-irdumijiet Maltin: iċ-**ĊIEF**! Dawn l-ghasafar jidhru fil-bejtiet tagħhom bil-lejl u huma u dehlil jgħajtu lil xulxin. Għajta tassew stramba li żgur timpresjonakom! Biex nisimgħuhom ha morru fl-inhaw tal-Imtahleb u noqogħdu hemm sa xi siegħa wara li tinzel ix-xemx. Wara forsi nagħmlu night hike! Titilfux din l-esperjenza tal-ġenn.

Iċ-ċiefa tidhol lejn il-bejta bil-lejl, halli hadd ma jaraha.

Data il-Hamis 11 Lulju 2013

Niltagħgu filgħaxija (ibagħtulna imejl għal iktar dettalji)
Ġibu lkel, xorb, żarbun tal-mixi, tromba (jekk għandkom),
dlik kontra n-nemus, torċ
Età 13+

Rapporti

Il-membri waqt il-harġa f'Kemmuna

Harġa għal Kemmuna

Alvin Farrugia

Is-Sibt 20 April mort Kemmuna ma' tal-Falko u tgħidx kemm hadna gost. Kienet l-ewwel darba li mort fuq din il-gżira tant sabiħa għan-natura. Rajt diversi ghasafar, bħal **bghadan ħomor** jikkaċċjaw fil-baxx fuq ix-xagħri, u tliet **tajriet sofor** itiru qalb is-siġar. Jien għidt lill-oħrajn bihom u gawdejna l-ġmiel ta' dawn l-ghasafar meta qagħdu fil-friegħi. Hadd ukoll gost hafna bil-**kaċċamendula tal-lvant**, ghasfur rari immens. Mil-lanċa lura lejn Malta rajna qatgħa ta' iktar minn 30 **agrett abjad**. Laqatni wkoll il-kulur ikħal ċar tal-Blue Lagoon. Attività li ma ninsa qatt, iġri tasal li jmiss!

Il-membri waqt il-harġa f'Ta' Ċenċ

Harġa għal Għawdex

Martin Austad

Fid-19 Mejju morna s'Għawdex u għalkemm kien ftit rih mhux hażin hadna gost bil-mixja fix-xagħri ta' Ta' Ċenċ mimli fjuri, friefet u ghasafar. L-għanja mżewġa tal-**bilbla** kienet tinstema' kullimkien, u għaddew ukoll hafna **rundun**. Is-sagħtar kien beda bil-fjuri vjola, li apparti li joħolqu xena mill-isbaħ kienu wkoll mimlijin **naħal** u insetti oħrajn. Il-pjanti mhux għall-insetti biss importanti imma jagħtu wkoll kenn lill-ghasafar: fil-fatt f'sagħtra minnhom sibna bejta ta' **bufula ħamra**.

Għandna wkoll mahsuba attività
L-Għadira.
Data
28 Awwissu 2013.
Għal aktar dettalji ibagħtulna imejl.

Ir-Ramla tal-Mixquqa
(Golden Bay)

Il-Karraba

Elisabeth Conrad

Il-baħar madwar Għajn Tuffieħa

Fejn hi?

Ir-roqgħa baħar protetta tinkludi r-Ramla tal-Mixquqa, ir-Ramla ta' Għajn Tuffieħa, Il-Bajja tal-Ġnejna u l-Bajja ta' Fomm ir-Riħ.

Issa li beda ftit ftit diehel is-Sajf, nibdew inqattgħu iktar ħin f'xatt il-baħar. Għalhekk f'dil-harġa se nħarsu lejn sit Natura 2000... fil-baħar!

Post speċjali

Fil-baħar ta' madwar Għajn Tuffieħa twaqqfet fl-2005 l-ewwel *Marine Protected Area* fil-Gżejjer Maltin. L-area protetta testendi minn Rdum Majjiesa sa Ras ir-Raħeb, u f'diż-żona nsibu varjetà ġmleha ta' 'geomorfoloġija'. Forsi kultant nimmaġinaw li l-qiegh tal-baħar huwa kollu ċatt. Imma fil-fatt mhux hekk, għax bħalma fuq l-art insibu għoljiet, irdumijiet, widien, eċċ, l-istess insibu fil-baħar. Kieku kellna nħarsu mill-viċin lejn il-qiegh tal-baħar f'din iż-żona, naraw meded ta' ramel, postijiet bil-blat u ċnagan kbar. Hemm inħawi bl-irdum, uħud weqfin u oħrajn imżerżqin, u hemm anke xi għerien.

Hafna ambjenti

Dawn johlqu ambjenti differenti, fejn jgħixu speċi differenti ta' pjanti u annimali. Fil-baħar ta' madwar Għajn Tuffieħa fil-fatt insibu eżempji tajbin ta' diversi mill-ambjenti ewlenin tal-ibhra Maltin. Fost l-iktar importanti huma l-meded ta' alka bħall-**posidonja** (*Posidonia oceanica*) u **ċimodoċja** (*Cymodocea nodosa*). Il-posidonja hija ²endemika għall-Mediterran. Tipprovdi habitat importanti għal hafna ħut (u l-frieħ tagħhom) u organiżmi oħrajn. Barra minn hekk, din il-pjanta tipproteġi x-xtut milli jitmermru bil-mewġ tal-baħar. U bħal pjanti oħrajn tnaqqas id-³dijossidu tal-karbonju mill-atmosfera u mill-baħar (l-istess kif jagħmlu l-foresti fuq l-art).

Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jiksu kważi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta kemm għandna, Profs?

S'issa 39.

Sfortunatament il-posidonja tikber bil-mod hafna. Għalhekk jekk issir ħsara f'dan l-ambjent iddum hafna biex jirkupra. Fost il-ħsarat li jsiru spiss fil-mergħat tal-posidonja huwa t-tkaxkir tal-ankri tad-dghajjes mal-qiegh. Għalhekk huwa daqshekk importanti li dawn iż-żoni fil-baħar ikunu protetti.

Mimli ħajja

Hawnhekk m'għandniex spazju biżżejjed biex nitkellmu fuq l-ispeċi kollha li nsibu f'dan is-sit Natura 2000, imma nsemmu biss żewġ eżempji oħra. Iż-**żwiemel il-baħar** huma ħut b'dehra stramba. Apparti li jidhru differenti, iż-żwiemel il-baħar iġibu ruħhom b'mod partikolari. Tul ħajjithom jagħżlu

Il-dott tat-tebġha safra *Epinephelus costae* huwa waħda mill-ħut li jinsabu f'dan is-sit Natura 2000. Ma tantx hu komuni, u dawk l-istrixxi filli jidhru u filli jisparixxihom!

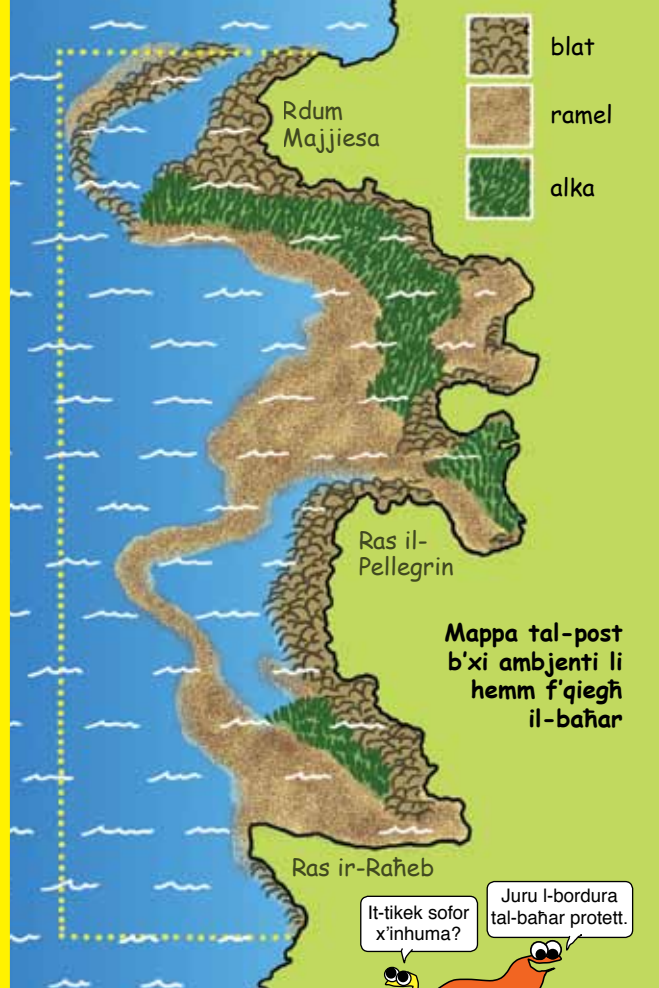
Mark Anthony Faizon

Ir-Ramla ta' Għajn Tuffieħa

IL-BAJJA TAL-GNEJNA

Dehra mill-ajru ta' parti mis-Sit Natura 2000 ta' Għajn Tuffieħa. Il-baħar kollu li jidher fir-ritratt huwa protett.

Mappa tal-post b'xi ambjenti li hemm f'qiegħ il-baħar

It-tikek sofor x'inhuma?

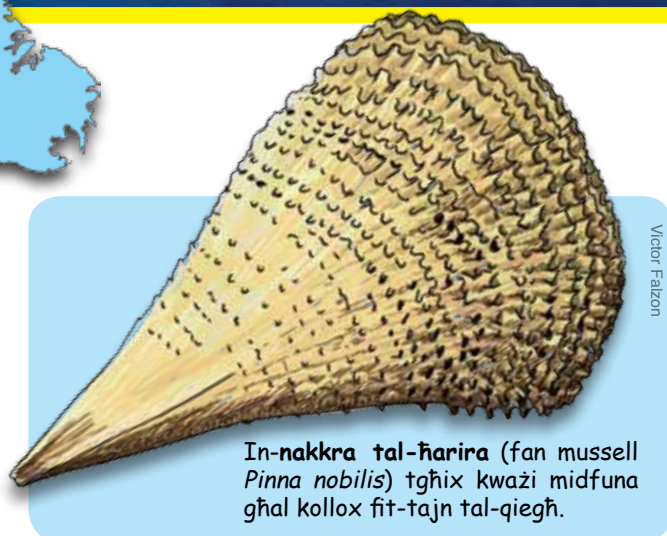

biss raġel/mara waħda, u huma fost il-ftit speċi fejn iż-żghar jingarru mhux mill-mara imma mir-raġel! Speċi oħra interessanti hija **n-nakkra tal-ħarira**. Din hija ⁴mollusk endemiku għall-Mediterran, u l-qoxra tagħha tista' tikber sa 120cm. Fil-fatt hija waħda mill-ikbar *shellfish* fid-dinja.

Kif tkunu fejn il-baħar das-sajf, agħtu ħarsa lejn x'hemm x'tara taħt il-baħar: b'naqra maskra u pajp malajr tibdew tapprezzaw il-gmiel li hemm taħt wiċċ dak il-baħar blu!

¹**geomorfologija**. Il-forom fil-blat u l-istudju tagħhom.
²**endemika**. Pjanta jew annimal li jgħixu f'post jew pajjiż partikolari u mkien iktar.
³**dijossidu tal-karbonju**. Carbon dioxide (nafuh aħjar bħala CO₂), gass fl-arja li jekk jibqqa' jżid jista' jsaħhan il-klima.
⁴**mollusk**. Grupp ta' annimali bla sinsla, li jinkludi bebbux, arzelli, qarnit u klamari.

Victor Falzon

In-nakkra tal-ħarira (fan mussell *Pinna nobilis*) tgħix kwazi midfuna għal kollox fit-tajn tal-qiegħ.

Desirée Falzon

Għalkemm ngħidulha **alka**, il-**posidonja** *Posidonia oceanica* mhi alga xejn imma pjanta li tagħmel il-fjuri.

Victor Falzon

Il-qroll tad-dell *Astroides calycularis* jiffirma bħal ċapep orango u jikber ma' blat wieqaf u anke f'għerien.

Tgħid hemm minnu f'Għar Dalam?

Għerien fil-baħar qed jgħid, blokka!

Iż-żwiemel il-baħar *Hippocampus* sp. jgħixu qalb l-alka u ħaxix tal-baħar. Mhux faċli tarahom għax żgħar.

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal permezz tal-BOV Young Savers Account u gawdi minn rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'. Tinghata karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont tiegħek. Genituri, nanniet, tuturi jew rappreżentanti legali jistghu jifthu dan il-kont biex iġemmghu għal tfal żgħar.

Impenn lejn is-suċċess tiegħek.

**BOV YOUNG SAVERS
ACCOUNT**

2131 2020 | bov.com

Mehrug mill-Bank of Valletta p.l.c. 58, Triq Żakkarija, Valletta VLT 1130 - Malta

BOV
Bank of Valletta